2-72

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

PL 181 M55 18--
Mihri, Mehmed
Fenn-i bedi'

2350

16/104

فن بدیع

Mihri, Mehmed

Fenn-i bedi'

ماثر الجلیل فی مدح علا اسماعیل

اثر

محمد مهری

∴

LIBRARY
JAN 14 1912
UNIVERSITY OF TORONTO

PL
181
M55
18--

مؤلف الاثر الجليل في مدح علا اسماعيل محمد مهر عن خلفاء
اوطه ترجمه باب عالي

بسم الله الرحمن الرحيم

بدایع حمد وثنا وصنایع سپاسی لا یحصا اول خالق بی همتایه
سزادر که خیمهٔ کبود رنك افلاکی بی اوتاد وطناب برپا
وکواکب درخشانده ایله توشیح وترصیع وزبده مقد ـ
اسانه ایله تتویج وتلمیع بیوردی ذلك لو صفك اسمه
وصفات بالعجز والتقصیر معترفات وصد هزاران صلوات
صلوات وتحف تحیات اول نورده ساز دیده بینه وبرکزیدهٔ
خافقینه نور حدقهٔ بینیه ونور حدیقهٔ آفرینیه
حبیب خدا خاتم انبیا راه نمای اولیا محمد مصطفی علیه
افضل التحایا حضرتلرینه اهدا درکه لکل نبی فی الانام
فضیلة وجملتها مجموعة لمحمد کما هو اضحی للنبیه خاتما به ختم
الذکر الجمیل دینلدی هدانا الی الرحمه من ظلمة الردی
ونولاه ما کنا الی الحمد نهتدی صلی الله علیه صلوة زاکیة طیبة

دائما وعلى آله واصحابه ما غنت على اغصانه حمام وسار
بينهم الاوم حمام اما بعد گر نبودی گوهری درای سخن
کامدی ز آسمان بجای سخن یادگاری کز آدمی ماندہ است
سخن است و دگر همه باد است زمزمه سنجه روضه فطرت
ودوحه خلقت یعنی بو عالم فانی گذرگاه مجازیده ابنای
زمانک نام اولمسنه باعث اولدیغی جهتله آثار برگزیده گفتار
پسندیده اولاسب مآثر سائره ابنای صنادید دهریه
وتقلبات عصریه محو ونابدید ایدر نسیا منسیا اولورکیدر شعر
وانما المرء حديث بعده فكن حديثا حسنا لمن وعى مدلوله
حکمت نمونجه ارباب دانش وهمم واصحاب تجربه وقلمک
نامدی افواه خواص وعوامده دوران ایلمسنه سبب اولاجق
یادگار گنجینه سلک تحریر وتنظیم رشته تقریر ایلدکلری
کتب ورسائل درر نثار ودواوین بلاغت ابیات
فصاحت دثارلری اولدیغی مثللو ملوک عدالت سلوک
واکابر احتشام ملوکک دخی ذکر جمیل واجرلری
فضلا وبلغانک نظم ونثرلریله باقی وبرقرار
اولور بیت بشعر زنده بود نام خسروان

هرچند علمه بناء دارد وطیلسانی وزردوز توزجد بشعر جهان
بو ذرهٔ بی مقدار محمد مهری خاکسار کندینی اول
فرسانده میادینه فصاحت و توسنه رانده جولانکه بلاغت
اولانه زمرهٔ آسانده مرتبهٔ ذوی الاقتدار دن عد وشما
ایلمه مزایلره (مالا یدرک کله لا یترک کله) قاعدهٔ کلیه سنه
اقتداءً و (ان لم اکن راکب المواشی اسعی لکم
حامل الغواشی) فحوای حقیقت احتواسنه اقتفاءً
هوس جیبه خرمن فضل و کمالاری بو نحوه امل وارزو وسیله
مع قلة البضاعة قدرینه عجز انه مک نعلیه و وسع
کمترانه مک احاطه ایلدیکی مرتبه اولان وادیده جولنده
وهوسکارانه شعر و انشا اولنانه تحصیل نوز مطالعه
معلومات بلاغت افزانک بر بحثی علم بدیع اولوب
بو فنه جهلندن بی بهره اولانه ارباب شعر و انشا قوهٔ
اختراع و اقتدار ایله نظم و نثر انشا ایده بیلورلر ایسه ده
کم و کسر دن سالم اولمه جغی معلوم بداهت آشنایانه
ومسلم دخاپو شناسانه اولمغله علم مذکورک
اصولنی و فروعنی و اقسام و انواعنی و امثال و شواهد

مفیده‌یی حاوی ونتیجه‌سنده‌کی اکرم تاریخ تألیفنی محتوی واشبو
الاثر الجلیل فی مدح علاء اسماعیل نام رساله‌ٔ عاجزانه‌مه
درج اولنان ابیاتک التونیسی زاده‌ٔ طبع احقرانم اوله‌رق
اولمغله سیادتمند عزنده بزاده رفعت مهد بنیانه دولت
مشیدایکانه سعادت قامع مبانی جور واعتساف ناشر
مباشر عدل وانصاف نظام العالم ناظم مناظم الامم
خدیو اعظم حضرتلرینک اوصاف مکارم اتصاف ومحاسن
اخلاقنه مراحم اشفاقه داورانه‌لری حقنده انشاد
قلندی وبالله التوفیق

الترصیع

ترصیع اصل لغتده التونده وکموشی جواهر ایله تزیین ایتمکه واصطلاحده
ابیات واسجاعده کلامی قطعه قطعه ایدوب مختلف قطعه‌لرده
اولان الفاظ نظیر نظیرینه وعدد حروف واخر حرکاتده
روی قاعده‌سنه موافقت ایدرسه دینلور ونظم عربیده مثال
ایله نال اغنی الخلود من عطایه اوصال اغنی الخلود
من اعنایه ونظم ترکی وفارسیده مثالی

SON ALTESSE VICE-ROYALE LE KHÉDIVE D'EGYPTE ISMAIL PACHA.

در ستایش ذات حضرت خدیو مصر اسماعیل پاشا

ادام الله اجلاله کیف یشاء

ای سپهر عزّ و دولت وی خدیو جم جناب
ای مه اوج عدالت داور مالك رقاب
ای نظام العالم وی نظام نظم مملکت
ای فلاطون رای ارسطو دانش و حکمت نصاب
سنسن اول نوشروان عدل رای کیم ایلدی
هر شرره دریای عدلك کشور ظلمی خراب
مملکت شاطره عدلکله بولدی زیب و فر
سلطنت پیرایهٔ حفظکله اولدی مستطاب
با خصوصی خاك سودانه ویره‌رك اثر ترقی
زیور سرلوحهٔ تاریخ ایدر اهل کتاب
دور ایامك ایدوب اول جانبی شیك ادم
عهد عدلك عالمی عیش مسار و کامیاب
عدل و دادك دافع ظلم و تعدّی و ستم
رای و حکمتك رافع اجر و مکافاته ثواب
استقامتله امور ملکی تنظیمده
وارمی ذاتك کبی بو میدانده دولت مآب
سد یاجوجی سکندر ایلدی ایلی بنا

سن دخی ایتدک بنای ظلم و بیدادی خراب
ام دنیا اوغلی ذاتک کبی بر عدل ایله
کورمامشدر دیرکن کرای داور جم انتساب
کیردی بر طرز دیکره عدل و داد اقلیمکم
شمسه جلالت نام ویردک هر جهت بی ارتیاب
صحت ابدانه ایچون سر فلک اهالیسی مدام
جانب اوروپایه جمله ایدرلردی شتاب
شمدی هپ وادئ صحیٔ مصرک زمیننده بولور
بر سعادت بر شرف سایه کده ایتمه اکتساب
رشک بلدان جهانور باغ وراغی سربسر
چونکه دیرمشدر سحاب عدل ودادک آکا آب
آب وتاب وصفی دمودکله یاپمه طبعم هم
روضهٔ رضوانه کبی کسب ایلمشدر آب وتاب

فارسی

داورا داورا زش در فرح نهاد اسرورا
ای خدیو کامکاری خسرو گردون جناب
بر سمند حشمت و اجلال چون گردی سوار

کیقباد دست در عنان نوشیروانت در رکاب
خیمه باشد سپهر از بارگاه دولتت
کو بود صبحش عمود و شعلهٔ مهرش طناب
خطهٔ مصر از امور درای و حلم و همتت
گشته در روی زمین بین الممالک انتخاب
روز روشن کرده شبها دهر سوسن چنان
از ریاض بی نظیر وز غازهای شعله تاب
جیره گلزار (جیره) از جنان دارد نشان
از در و دیوار وی خیزد شمیم مشکناب
حائط و طرف خیابانش خیام اسا همی
یافته آرایش از دیز و زرین طناب
هر نهال دلکشش تو نو عروسی هست کو
بر سر انگشت و کف بگماشته رنگ خضاب
بر زبان خامه نام (شبره) چون جاری شود
میشود جاری بجای حبر از کلکم گلاب
بسکه گلها رسته اندر پای رعنا عرعرش
شاهدی ماند بود خلخالش از لعل مذاب

بر سر هر شاخ و اشجارش همه گل یاقوت رنگ
در کف ساقی تو گوئی هست جامی پر شراب
در میان حوضها فوارهای در تبسم
بر جبین و چهرهٔ افلاک میپاشند آب
چون فرو آید همی گوئی که از بام سپهر
از پی شاباش ریزد بر زمین دُرّ خوشاب
در میان هر یکی زین باغ قصری دلگشاست
کز بلندی دم زند با گنبد نیلی قباب
زین بنا و نقش سِنِمّار و مانی مُنفعل
کس نیارد نام ارژنگ و خورنق در حساب
فکر را گفتم تو رومیلی نما (رُمیله) را
بر گلستان جهان کو میزند طعن و عتاب
در میان سبزه زارش رسته گلهای سفید
مینماید هر یکی در بحر اخضر چون حباب
ژالها بر لالها مانند بر روی دلبری
کو عرق کرد است دیگر بار از فرط حجاب
خاصه باغ (اوزونکیه) آنکه چون باغ ارم

پیر را بخشد نشاط و شادی عهد شباب

سر کشد هر شام در هر گوشه اش تا نیمه شب

نغمه و افغان ساز از طارم نیلی قباب

زیر هر نخلش بپا استاده صد سرو چمان

در چمنزارش خرامان گلعذار بیحساب

در چمنصفه صفوف مطربان آراسته

با دف و قانون و چنگ و عود و مزمار و رباب

شعلهٔ غاز از میان جنگلستانش همی

خوکه ماه هست گوی زیر نیلی گون سحاب

یا بود چون برق سیف ذات ذیشان خدیو

کو کشد اندر وغا بر روی دشمن از قراب

هر درخت سرکشش با صد زبان و قول وار

داستان عدل وی خوانند بهر شیخ و شاب

چونکه از بذل سحاب عدل و جوی جود وی

یافته این زیب و زینت رونق و این آب و تاب

فارس رخش عدالت حارس ملک عرب

ای عمر عدل و علی شیر خدیو کف سحاب

تا در گیتی ندید است و نبیند تا ابد
عدل رأی همچو توای داور عالیجناب
تا بیازار منا حجاج قربانی کنند
تا دعا در حجر اسمعیل گردد مستجاب
دشمنانت باد مذبوح دم تیغ اجل
حاسدانت مبتلای درد واندوه و عذاب

التجنیسات

جناسه تجنیس لفظیده دخی ایکی لفظک تلفظده و کتابتده بر برینه مشابه اولمسیدر و ترتیب اوزره یدی قسمه منقسم اولوب اولا تجنیس تام ثانیا تجنیس ناقص ثالثا تجنیس زاید رابعا تجنیس مرکب خامسا تجنیس مکرر سادسا تجنیس مطرف سابعا تجنیس خطیدر

تجنیس تام اولدر که ایکی لفظ و یاخود زیاده تلفظده و کتابتده و عدد حروفده و حرکات و سکناتده بربرلرینه موافق و معناً مختلف بولنه مثلا ایکی بر ده زائر لفظی کلور ایکی معنایه شامل اوله و نثر عربیده مثال ❊ زاير السلطان الجائر كزائر الليث الزائر

و نظم ترکی و فارسیده مثال

در ستایش ذات حضرت دام الله اجلاله

ای داور دارا حشم ای خسرو احشام
کمترخدمتك بنجه‌دور رستم ایله سام
تنویر ایدر ماهچهٔ رایت عدلك
ظلمات شب مظلمی مانند مه سام
سیفك اوله تعلیم اگرچه حیوانلره
نجم نوع سپهر اوزره عیان اولوری نیرسام

فارسی

چون موم گداز ذرگرانی گرسنگ
حلم تو اگر وضع شود بر جبل سام
سازد بعدو نائرهٔ آتش قهرت
کاری که نماید بنیستان شرر سام
بر چرخ رسانیدی مدح تو اگرچه
مفهوم نمیکردم ازمرض سام
در میکدهٔ دهر بجای می شادی
اعدای تو نوشند زساقی اجل سام
اولا سام زالك پدری و رستمك جدیدر ثانیاً ماه سام
حکیم مقنع شعبده ایله پیدا ایتدیکی ماهه دیرلرکه التمشه کیجه

نهر کشب قوبزم برقیورده چیقوب ورشنر کچ یره دن
ضیاء دبرردی تاشا قوسی وقوچ اسپیدر رابعا
برهانده ماوراء النهر وقاموسیل هندبلده واقع برطاغا
اسپیدر دیو بیان ایتمشدر. خامسا آتنه سادسا
بر مرقدر سابعا نهر ومونث معنالرینه در

التجنيس الناقص

تجنیس ناقص اولدرکه ایکی لفظ حروفده یکدیکره موافق
وحرکاتده وسکناتده مخالف اوله لر وحدیث شریفده مثال
(اللهم کما حَسَّنْتَ خَلْقی فحسّن خُلُقی) ونظم عربیده مثال
فما راقنی منه لاقینی بعد بعده ولا شاقنی منه ساقنی لوصله
ولا لاح لی منذ بنذ لفضله ولا ذوخلاصا من خلاله
ونظم ترکی وفارسیده مثالی

در ستایش ذات حضرت دام الله اجلاله

ای داور زمانه خداوند مجد وجود
وی آسمانه پایه خدیو جم احتشام
اَعْلام عدلک ایدوب فتح وظفری اِعْلام
اَحْکام حکمک ایدر شرع امری اِحْکام

اعدای بدنهاد وحاسد جاهکه
سهم سرهام سینه شکاف ودیده سرهام

فارسی

از عشق تو روح بود در مجاری روح
ور نعمت تو مغز بود در عظام عظام
دست عطا وجود وسخا ونوال تو
طعنه زند بکان ویم وبخشش غمام
سدّ سدید سدّهٔ درگاه تو بود
همواره پشتیبان وپناه خواص وعام

التجنیس الزاید

بو کا تجنیس مذیل دخی دیرلر که حروف وحرکاتده تمام اتفاقده اولدقدنصکره بریسنک آخرنده بر حرف زیاده اوله ونظم عربیده مثالی یمدّون من ایدٍ عواصٍ عواصمِ تصول باسیافٍ قواضٍ قواضبِ ونظم ترکی وفارسیدن مثالا

در ستایش ذات حضرت دام الله اجلاله

ای مه اوج عدل وداد وشعار
آفتاب سپهر عز ووقار

پست اولور رایتکله رایت رای
طار اولور فسحتکله شارع شار
پایه پایه سما سمایه دار
کیمه اولدی معینه و مشفق و یار

فارسی

از تو معمور گشته خطهٔ مصر
وز تو پامال کشور اشرار
نیل احسان تو بداد بها
یم و کان و سیل ابر بهار
تا رواق رفیع نه اطباق
هست در چرخ گردش و ادوار
با کمال وقار و عز و جلال
بر سریر مقام پای قرار

التجنیس المرکب

تجنیس مرکب دخی همان تجنیس تام کبیدر لکن بونک
بر طرفی ویا خود ایکی طرفی ترکیب اولمه دن نظم عربیده
مثالی آه یعلم انی بعد فرقتکم کطائر سلبوه من جناحیه

ولو قدرت علی الاتیان ذرتکوا لابد بعدکه عنی
جناجسیه و نظم فارسیدیه مثالی

درستایش ذات حضرت دام الله اجلاله

ای خدیو ذیحشم وی خسرو حاتم شیم
داور فرخ همم رای ازمای هوشیار
پایهٔ مدحت بفرق فرقدان جا میکند
چون شود فکر سریع السیر من با هوش یار
بر زبان طبعم اوصاف تو چون جاری شود
از زبانم میچکد یاقوت و در شاهوار
چونکه دست جود و انعام تو میبخشد مدام
لعل و یاقوت و زمرد بندکان را شاه وار
تا بود مهر جهان افروز زیب آرای دهر
بر سریر عزت و اقبال باشی پایدار
پایهٔ دوست و صدیقانت بود در جاه و مقام
پایهٔ فرق اعادیت همیشه پای دار

التجنیس المکرر

تجنیس مکرر ها اولدر که بر سینك اولنه زیاده حرف واره و نظم

عربده مثالی یا خلی البال قد بلبلت بلبلبال بال
بالهوی ذلزلتنی والعقل فی الزلزال زال ونظم
ترکی و فارسیدنم مثالی

در ستایش ذات حضرت دام الله اجلاله

ای داور زمانه هنر بو علمك خوبهال
بحر عطه سحاب سخا معدن نوال
بازوی زورده رستمی یاز بوده دور
سر پنجهٔ شجاعتك دهن هزال زال
میدانده جنك و معرکه و بزم و رزمده
اعلام جنود جیشك اوجهب نفاله فال

فارسی

بحر عطا و کان کرم خوانمت ازان
کش نزد تو ندارد قدر زمال مال
ای سرور زمانه روا داری کو شود
جسمم برای جستن مال و منال نال
احبابم بدنها دا عادی نو شوند
از جور روزکار ز اندوه و ناله نال

التجنیس المطرّف

تجنیس مطرف اولدرکه آخرلرنده اولان حرفلك بری مغایر اوله نثر عربیده مثالی (نقطة درّ نضید وخطة روضة نضیر) ونظم عربیده مثالی تمتّع بیوم عید النجح مسعف ودَع قولَ لاحٍ مُعقب النصح معنف ونظم ترکی وفارسیده مثالی

درستایش ذات حضرت دام الله اجلاله

ای داور مکارم وی ارشد رشاد
ای مایهٔ مراحم ودارای جم نژاد
اقلیمه عدلك فاتح اقلیم فتح وظفر
بازوی حکمك ماحی ظلم وشر وفساد
سدّ سدید سدیرکه برامن پاسبانه
دربار بارگاهکه دربانه کیقباد

فارسی

ای مطلع مهام مرام مطالب مراد
وی آسمان پایه همه اوج عدل وداد
از عدل بی عدیل وز احکام حلم تو
گشتند در جهات جهان شیخ وشاب شاد

اعدای بدنها و محاسد جاه تو

باد امعاذ و ملجاء ایشان وادی معاد

التجنیس الخط

بوکا تجنیس مضارعت و مشاکلت دخی دیرلر شویله که ابیاتده و اسجاعده بر قاچ کلماته کتورر و اول کلماتی رسم کتابتده یکدیکره مشابه اوله نظم عربی مثالی لله ما صنعت بنائلك المحاجر فی المهاجر امضی و انفذ فی القلوب منه الخناجر فی الحناجر ونظم ترکی وفارسیده مثالی

در ستایش ذات حضرت دام الله اجلاله

نسیم گلشن مدح خدیو عالی شانده

جنانده اهل جهانه دیر نشاط جنانه

عزیز مصر خداوند بخت و دولت ایکن

بداراتده ربط اولمش زمام زمانه

خدیو غلغلهٔ کوس عدلی ایدرسه

بسیط صفحهٔ غبرایه نشر امن و امانه

فارسی

حیات یافت ز حبّات عدل وی کیهان

سریر عدلش شاید رسانی بر کیوان
زعدل و همت و اقدام پر هنر وی
دیار مصر منظم چو روضهٔ رضوان
زحق وی بنماید هر آنکه غَل و غِل
زغُل گردن او ریش باد دل پژمان

رد العجز علی الصدر

رد العجز على الصدر دخی محسنات لفظیه دندر بیتك رکن اولنه صدر و رکنه آخرینه عجز دینلور قسم اول رد العجز على الصدر وقسم ثانی رد الصدر على العجز در قسم اولك نوعی اولی اولدر که آخر لفظیه مکرره و یا متجانسه آخر بیته ولفظ آخر صدر مصرعی اولده واقع اوله ونظم ترکی و فارسیده مثالی

درستایش ذات حضرت دام الله اجلاله

ای مه اوج عدل و داد و شعار
وی بلند پایه آستانه سعد
سعد وسعت پایه کا هکه ایدر
آستانه بلندیلك و حسد

هسدایه نه مقام وددو لنگه
چمنم بد بینی اوله مبتلای رمد
رمد و رمل درد ایله ضرید
ایده بدخواهکی خدای صمد

فارسی

ای خدیو دلیرنیک خرد
عالیست شأن تو اباعن جد
جد تو باشد ان وزیرچومن
مدح خوانش بود هزار سرد
سرور مادحش بوذکوان
چونکه ان ارجمند سعد امجد
از سر مجد و جد کشید
بردهای کتیبه بی حد
بی حدان لشکر ظفریاور
در مدینه چو خیمه برپا زد
زد چنان بر سپاه دشمن دین
شاد شد روح انور احمد

احمد آن پیشوای جمله رسول
آن حبیب جناب ربّ احد
احد و احمد هر دو باد ترا
دستگیر و معین تا ابد

نوع ثانی

نوع ثانی دخی نوع اولکی عجزده واقع اولدیه کلمه بعینه صدرده مذکور اوله و معناً مغایر بوله و نظم ترکی دن مثالا

در ستایش ذات حضرت دام الله اجلاله

ای مهر سپهر همم وی خسرو اعظم
کمتر سپهك پنجه دور ستمی ایله سالم
سالم ستمی رشحهٔ عدلك ایدوب اظفار
حکم و حکمتك قلعهٔ عدلی ایدوب احکام
احکام حکم سازو دخی رای رزینك
عدل عمر و حشمت رای ایدوب اعلام
اعلام جیوشك ایدر اعلاء فتوحات
اجسام اعادی حسامك ویرر آلام

فارسی

ز اسهام وسنانت ترکند زهره ضرغام
ضمضام تو اصباح عدو را چو کند شام
شام ز ریاحین ثنای تو مروح
ای معن همم جعفر جود حاتم انعام
انعام وداد از دور تو کردند همه انس
از بسکه جهان یافته از عدل تو آرام
آرام نبینند اعادی تو یارب
تا مهر بود مشعله افروز در و بام
هر بام و مسا دوست وصدیقان تو باشند
دلشاد ز انعام ونوال تو دایم

رد الصدر علی العجز

بو قسمك نوعى اولدركه لفظ اول بعينه عجزده مذكور وينه اولكى معنا مراد اوله جقدر . ونظم عربيده مثالى سكرانه سكر هوى وسكر مدامة انى يفيق فتى به سكرانه ونظم تركى وفارسيده مثالى

در ستایش ذات حضرت ادام الله اجلاله

قیام ایده دوست ایده بزم جهه خدیو خرام

ایدر سکندر ده دارا و کیقباد قیام
غلام و خادم درگاه جباهنه ایلر
سرامدانه جملادر سرفرده همال غلام
مرام اینسه ایدر سرکشه و حرونی حقیر
عصری دخی ایدرنالی مقام و مرام

	فارسی	

مقام دانش و درک داور خجسته کرام
ایا که مصر ز ذاتت کرفته عز و مقام
تمام خطهٔ مصر ز همام همت تو
چو خلد کشته مزین ز باغ و راغ تمام
عمام جود و عطا و نوال احسانت
بحر و کان زند طعنه هم بتیره غمام
مدام شاد شوی بر سریر جاه که تا
مسیر کاه زمین و سپهر هست مدام

	نوع ثانی	

نوع ثانی دخی نوع اول کبی صدرده واقع اولان کلمه بعینه
عجزده ذکر اولنور ده اولکی معنا مراد اولنیه جقدر

ونظم عربیده مثالی وان البلابل افصحت بلغاتها فانف البلابل باحتساء بلابل اولکی بلابل بلبلك جمعیدر
انف نفی دندر امردر وحسکره کی بلابل بلبالك جمعیدر که اعزاله مراد اولور وزیاده کی بلابل بلبله نك جمعیدر که خمره بریقه دیرلر احتسا صو دندر شربه دیرلر
ونظم ترکی وفارسیده مثالی

در ستایش ذات حضرت دام الله اجلاله

کامکار ملك وملت داور فرخ تبار
سایهٔ عدلنده اولمعه کتهنر وده کامکار

بخت یار اولور کیمه اینسه نگاه التفات
اول خدیو جم حشم اولا عدل ایله بختیار

روزکاری عزت ودولتله دائم اوله کیم
بسط غبرایه بایلدقجه تمم روزکار

فارسی

ای نگار دل ربا وی ماه اوج اعتبار
مجلس بزمم ز رخسار تو پر نقش ونگار

ازخمار دهر دون مخمور گشته عقل وهوش

از پی دفعش تورویک ساتکین می ازخمار
هی پیاپی باده یاقوت رنک آر و بکیر
در ثنای وی ز مهر ی شعرهای بدار

الاشتقاق

بوکا اقتضاب دخی دیرلر ارباب بلاغت و فصاحت انی بحثیات جنسدن و صنایع غریب و بدایع عجیبه دن عد ایتمشلردر فنه مذکور ایکی نوعدر اولوب نوعی اول بکدیکردن مشتق اولان کلمه لرینه معنا متفق و نوع ثانی معناً مخالف بولنجقدر نوع اولک قرانه مجیدده مثالی (واستغفروا ربکم انه کان غفاراً) ونظم عربیده مثالی و و ما اله شبت من کبر ولکنه لقیت و منه العجاب ما اشابا ونظم فارسیده مثالی بیار ر دیر الی هیچ جحت زمین هرکز ترا نابوده ازار

نوع ثانی

حرفلری بربرنده مشتق و معناً مخالف اولان کلمات قرانه عظیمده مثالی (قال انی لعملکم من القالین) قال قولوندر و قالیه قلبی دنده رکه دشمنلک معناسنه در

ونظم عربیده مثالی وقائلة لم غرتك الهموم
وامرك ممتثل في الامم فقلت ذريني على غصتي فان
الهموم بقدر الهمم ونظم فارسیده مثالی نه کیم شمس فخری مدبر

انراکه از وساوس خاطر خطر بود
در باطنش زنفس مشاوش شجو بود

جز دعای دولت ذات ملک خصال
در دیده های دیو مخالف حجر بود

ان داور که در حمین رای روشنش
برجیس سعد و زهرهٔ نه هر از هر بود

الاسجاع

سجع لغتده قمری اوازینه و هدیه حمامه یه د اصطلاحده
دخی کلام منثورده ایکی فاصله نك اخرده حروف واحد
اوزره موافقت ایلمسنه دینلور وسجع اوچ قسمدر
برینه متوازی وبرینه مطرف و برینه دخی متوازن دیرلر
سجع متوازی شولکه کلام منثورده ایکی فاصله نك وزنده
وعدد حروفنده وحرف رویده موافقه ومساوی اوله سیدر
کلام اللهده مثالی فیها سرر مرفوعة واکواب موضوعة

وحديث شريفده مثالى (اللهم اعط كل منفق خلفا ممسك تلفا) بيورديلري كبيكه مرفوعه وموضوعه وخلف وتلف وزنده وعدد حروفده وحرف رويده موافقلردر ونثر عربيده مثالى (فلانه ابرد ومه البرد فى زمن الورد) ديديكلرى كبى

السجع المطرف

بسجع مطرف نثرده ايكى فاصله نك توافقنه ديرلر كما فى قوله تعالى (مالكم لاترجون لله وقاراً وقد خلقكم اطواراً) وقاراً واطواراً لفظلرى حرف رويده موافقت ايدرلر انجق كه اوللر الفاظده صكره واقع اولانده رادر اما وزنده وعدد حروفده يكديكره مخالفت ايدوب زيرا وقاراً فعال وزننده واطوار افعال وزننده در ونثر عربيده مثالى جنابه محط الرحال ومخيم الامال ونظم تركى وفارسيده مثالى

درستايش ذات حضرت ادام الله اجلاله

محبعالم وعارف ملاذ اهل كمال
رواله دانشه ودرك داد وخجسته خصال

خديو جاه و حشم خسرو معالي شيم
كف عطا و همم بحر بي همال نوال
هدام سينه شكاف و لواي عدالت ايدوب
جيوسه شر و فسادي شكست و زار و هزال

فارسي

ايا خديو معظم دعاي دولت تو
چنين نمايد بهر سري بصبح و شام و ليال
بساط وسع سپهر بلند تا كه بود
بصبح و شام مقر هماي زرين بال
هماي بخت همايون تو كند پرواز
در اوج قاف دولت و اقبال و جاه و جلال

السجع المتوازن

سجع متوازنده كلام منثورده ايكي فاصلهنك انجق وزنده موافقتيدر كلام الهيده مثالي (و آتيناهما الكتاب المستبين و هديناهما الصراط المستقيم) مستبين و مستقيم بر وزنده اولوبدر اما حرف رويده بري برينه مخالفدر نثر عربيده مثالي (قد اتسع المجال بعد التضايق و انجه

المراد بعد التمانع ﴾ وتحقيقى كلام اولدركه بو نوعه
كلام سجعده معدود دكلدر زيرا كلام منثورده سجع نظمده
قافيه حكمنده در وقسم مذكور اكر كلام موزونده واقع
اولورسه قافيه ديرلر يعنى بو سجعدن خارج اولور
واهل انشا نزدلرنده سجعده قصر فقره مطلوبدر كما
سأل صاحب اسمعيل بن عباد ما احسن السجع قال ما خف
على السمع وغايت قصر فقره اولدركه هر فقره‌سى نهايت
ايكى كلمه اوله مثال قوله تعالى ﴿ يا ايها المدثر قم فانذر
وربك فكبر وثيابك فطهر ﴾ وياخود اوچ كلمه اوله مثال
قوله تعالى ﴿ فاذا فرغت فانصب والى ربك فارغب ﴾
وحسنى اولدركه سمعه اخف واحب اوله قبول طبعه اقربدر
وفصحاى عرب فقرهٔ اولى وفقرهٔ ثانيه وثالثه‌نك اخرى
حرف سينه مصاحب وفقرهٔ رابعه‌نك اخرنه قرب مخرجى
اولديغى جهتندن حرف صاد كتورلمسنه جواز ويرمشلردر
﴿ كما قيل كن سبعا خالسا وذئبا خانسا او كلبا حاسيا
ولا تكن انسانا ناقصا ﴾ وبونى دخى بيلكه بعضا كلامده
سجع وقفله حاصل اولور اكر وقف اولمزسه سجع فوت

اولور نته كيم (ما اقربه ما هو آت وما ابعد ما فات) اگر بو
كبى اعرابيله اوقونسه مناسبت سجع فوت اولور زيرا فاعله
ماضيه رعبرى تا مفتوح اوقونور و آت اسم فاعلده
نا قصدر اخرينه تنوينه كتورملك لزوم اولور بناءً عليه
بوكونه محللرده رعايةً للسجع وقوف لازم كلور و نظم
عربيده مثال (هو الشمس قدراً والملوك كواكب هو
البحر جوداً والكرام مذانب) و نظم فارسيده مثال

سركشان جهان حادثه را
اختران سپهر آينه دار
در سجود تو ان شوند زبيش
بر وجودت روان كنند نثار

التضاد

تضاد اكا ديرلر كه ايكى ضد اولان يعنى برى برينه كلمه معنالرى بر محلده جمع ايليه لر واول جمع يا ايكى فعل جهتندن اولور يحيى ويميت كبى وياخود ايكى حرف نوعندن اولور لها ما كسبت وعليها ما اكتسبت كبى زيرا لامده معناى انتفاع وعلىده معناى ضرر واردر كاه اولور كه طباقه نفى

وابنالرده اولور (ولكن الناس لا يعلمون ظاهراً من الحيوة الدنيا) كبى وباخود ايكى اسم بيننده اولور
و نظم تركى و فارسيده مثالى

درستايش ذات حضرت دام الله اجلاله

اى داور جهانده خداوند مجد و جود
وى آستانه پايه خديو ملك نژاد
صحرا دكوهسار و بيابانه ايلدك
اول رتبه نشر امن و امانله عدل وداد
دراج و باز و شاهين و كبك و غزال و ورد
بربرله ايليوب هپ الفت و اتحاد

فارسى

از نظام و حكم و عدلت اى خديو جم نژاد
ميش با شير ژيان باب وفادارى گشاد
از ظهور خلقت اكوان و كيوان تا بحال
ام دنيا همچو تو شايسته فرزندى نزاد
تا كه باشد آب و آتش تا كه باشد خاك و باد
بر سرير عزت و دولت شوى دائم تو شاد

الاعنات

اعنات لغتده كسی عنت ومشقته دوشورمكه دینلور و بوكا لزوم
مالا یلزم دخی دیرلر التزام مالا یلزم اولدر كه حرف رویدن
وياخود رديفدن اول بعض لازم اولميان حرفى مجرد
تزيين ايچون كتوره‌ر وضعا كتورمسه‌لر دخی بیچ قافیه
انسز تمام اولوردی ونظم عربیده مثالی يقولون في البستان
عيش ولذة وفي الخمر والماء الذي غير آسن اذا شئت ان تلقى
المحاسن كلها ففي وجه من تهوى جميع المحاسن كبی كه
حرف رویدسی حرف ردف منزله‌سنده در واناردن
اول قافیه‌نك حرف لحنی لزوم مالا یلزمدر كه بیچ النسز دخی
صحيح اولوردی ونظم فارسیدن مثالی

درستایش ذات حضرت ادام الله اجلاله

فهرست رای ودرك عنوان عدل وداد
طغرای عز وفر سنور مانده جلال
اعنی خدیو مصر كز جود وجاه وی
دریا وكان خجل كیوان در كلال
از لطف وی شقی كردد سعید وسعد

وز قهر وی شود نهادی همی ضلال

وصف ویدکع وی چون بادهٔ رحیق

جانرا دهد فرح وز دل برد ملال

مهدی دعای او از روی صدق جو

از بارگاه آن یزدان ذو الجلال

مسرور باد وی در بام چرخ تا

هرماه نو کشد از غرب سر هلال

الاستعاره

استعاره عاریت طریقیله برشیئ المقدر و بینه الحقیقیه علاقهٔ مشابهت اولورده تکلمه دینلور وزنظم عربیدن مثالی (فانه تعافوا العدل والایمانا فانه فی ایمانکا نیرانه) یعنی اگر سزای کافرلر عدل وایمانی کره هد ایلیوب الی قبول لدن اعراض ایلرسکز پس تحقیقا بزم نیلدیکز نیرانه وار دریعنی اللریزده شول سیوف وار درکه شعلهٔ نیرانه کبی برقه اورر ولهاذه قیلور عنیری نیرانه تشبیر برازم استعاره اولور وزنظم ترکی وفارسیدن مثال

در ستایش ذات حضرت ادام الله اجلاله

ایا نگار ز رخ چون نقاب بگشایی
تمام خلق جهان میشوند شیدایی
بزلف مشک فشانت سزد که شام و سحر
غبار درگه آن داور زمان بیارایی
عزیز مصر خداوند عدل و داد و کرم
که ملک مصر ز ذاتش گرفته والایی

ترصیع

ضیاء مهر منور کبی ایدوب تنویر
هلال رایت عدلی بسیط غبرایی
بلند مرتبه سی چرخه گوشمال ویرر
انکله ایلیه دعوای جاه و بالایی
سپهر جاهده خورشید عدل و دادی مدام
منور ایلیه هر صبح و شام دنیایی

تضمین المزدوج

تضمین مزدوج اولدر که سجع و قوافی رعایت اولندقدنصکره
بو صنعه لفظلر کتوره لرکه وزنده و قافیه ده بری برینه مشابه
اوله لر قرائه عظیمدن مثالی (وجئتك من سبأ بنبأ یقین)

لبی ونظم عبده مثالی نقود رسم الذهب والوشب
فی العلی وهذا ده وقت اللطف والعنف دایه
ونظم ترکی وفارسیدن مثالی

در ستایش ذات حضرت دام الله اجلاله

باده خدا به عمر عزیز ایچدیله وزانه
ساقی شراب ناب کثور رسته همان امانه
اول می که نوسه ایتسه قطره سنی اجیال هربانه
علم لدنی الکا اولور کیم عیانه بیانه
مطرب کل ایله بزمی طربسازو سنیده حال
مزمار و تار و عود و دخی نی ایله کمانه

فارسی

مهدی ز روی مهر تو هم جام می بیار
بر یاد آن عزیز زمان از بتان ستان
اعنی خدیو مصر خداوند کرو فر
کز یاد او ندارد سر نهان جهان
از عدل [illegible] احکام حکم دهی
روح روان اهل اوان گشته شادمان.

تا بزمگاه خسرو خاور بود سپهر
از بزم وی همیشه شود دهر کامران

الایهام

ایهام ایکی معنایه شامل کلمه یه دینلور مثلا شاعر ویا خود منشی قراینه جمع وا بیانده بر کلمه کتورر که انک بر معناسی قریب الفهم ودیگری بعید الفهم اولوب مستمع اول کلمه‌نک استماعنده فکر واندیشه‌سی قریب الفهم اولان معنایه ذاهب اولور حالبوکه مرادی ایسه بعید الفهم اولان معنا اوله‌جقدر، نظم عربیده مثالی اُترُكِ الصَوم وَالصَلوة جَمیعاً اِنَّه فی الصَوم وَالصَلوة فَساداً ونظم فارسیده مثالی هندو بطعنه گفت که یاران خدا دوتاست لعنت بر انکسی که بگوید خدا یک است مثال دیگر کسبی کمال کن که عزیز جهان شوی کس بیکمال هیچ نیرزد عزیز من

الالتفات

التفات بوندن عبارتدر توجه ایدرک مراکم واستفسار

خاطری ادا   ده ترتیب کلامده بر شیئه راجع اولان
ضمیر ویاخود فعلی ابدال ایدوب کاه متکلم وکاه
مخاطب وکاه غائب صیغه‌سنی استعمال ایتمکه
دینیلور مثلا شاعر ویا منشی بر معنا سویلر ایکن
عقبنده مثل ویا وجه آخر ایله سویلدیکی معنایه حجت
ایدر وقرآن مجیدده مثالی قُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ
الْبَاطِلُ اِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا ونظم ترکیده مثالی

در ستایش ذات حضرت ادام الله اجلاله

ای مهر اوج عقل وسپهر مقام وشان
سرمایهٔ مکارم واحسان وبحر وکان
قلدک سواد مرحمتی بتون عدلیله منیر
ای عدل بی عدیلکه خورشید بیکران
بذل نوال وهمتک ایتدی جهانی شاد
ای همتک سحاب وکفک بحر بی کران
الطاف لطفکله هوا مشتمل جهان
ای التفات وعاطفتک عطر جان سیان
اجلال وعز ودولتک اوله ابد مدام

ای داور مکارم و دارای دادرایه

تشبیهات

تشبیه مشارکتی معناده بر شیئی بر شیئه بکزادوب مجرد
ال وصالی عدوظفره ایتمکدر مثلا شو ادم ارسلاندر
دیدکمزده صورت شجاعتده متحد ال وصالی بولنمشدر
ادم مشبه وارسلان مشبه به وشجاعت وجه شبهدر
اصحاب بلاغت وارباب فصاحت نزدلرنده تشبیهات
بر وجه اتی یدی قسمه منقسمدر تشبیه مطلق وتشبیه تفضیل
وتشبیه مشروط وتشبیه کنایه وتشبیه تسویه وتشبیه عکس
وتشبیه اضمار در تشبیه مطلق اولدر که منشی ویا شاعر
ادات تشبیه ایله بر شیئی بر شیئه تشبیه ایدر لسان عربیده
ادات تشبیه ک ومثل وکان وشبه در وفارسیده
همانا وهمچو وماننده وآسا وپنداری وکویی
وکردار وماند در وترکیده دخی کبی در ونظم
ترکی دخاریده مثالی بونده تشبیه تفضیل دخی منقسمدر
تشبیه تفضیل اولدر که بر شیئی بر شیئه تشبیه ایدوب مع بعد
مشبهی مشبه به اوزره ترجیح وتفضیل ایده

در ستایش ذات حضرت ادام الله اجلاله

مفخم افخم جمله افاخم خدم پرور
معظم اعظم جمله اعاظم عدل گستر
خدیو مصر اسمعیل پاشا کیم دل و دستی
مثال بحر و بر انعام عامه بخشایدر یکسر
سخاده حاتم و میدانده بزم و رزمده دخی
اولور رجحانده دون زال یعنی رستم دهر

فارسی

بیحر و کان تشبیه کردمش دست و دلش حاشا
چه نسبت با دل و دست عطا گستر شه کشور
بجوانمردم حاتم اورا از سخا و جود و ز بخشش
نداد قطره هرگز نسبتی با قلزم اخضر
بود تا آخر که تلوح ذری بر پا جناب حق
همیشه باد و برا دستگیر و رهبر و یاور

تشبیه مشروط

تشبیه مشروط اولدر که شرط طریقیله بر شیئی بر شیئه تشبیه ایده
دنظم عبیده مثالی غراماته مثل النجوم ثواقب لولم

بكمه للشاقباره افول ونظم فارسيدن مثالى چرخ وماهى
ونيستى بى انك نيست اين هر دو را قوام وقرار

تشبيه كنايت

تشبيه كنايت اولدر كه بى ادات تشبيه برشيئى برشيئه تشبيه ايدوب مشبه ده مشبه بهيله اكتفا ايليه ونظم عربيدن مثالى

ياقمراً ابرزه مأتم تندت شجواً عقبه اتراب
يبكى ويذرى الدر عنه بردى ويلطم الورد والعناب

وفارسيده مثالى

اى زنسرين كرده صبح از سنبل سير آب شام لاله در كافور كشته ارغوان در سيم خام
غمزه ات بى تيغ قاتل نركست بى باده مست تو هرت در درج لعل وآفتابت در غمام

تشبيه تسويت

تشبيه تسويت اولدر كه برصفتى اخر برصفته تشبيه ايدوب مده بعد اولا ايكى صفت ايچون برصفت كتوره ونظم فارسيده مثالى

درستايش ذات حضرت ادام الله اجلاله

قدر تو واه دل مظلوم جكر سوز

جان سوز بوند هر دو چو تاب و تف اخگر
کلک من و رمح تو میان صف اعدا
خونریز بوند هر دو چو پیکان دلاور
تنویر نمایند در و بام جهانرا
طبع من و رای تو چو خورشید منور
در ذائقهٔ شعرشناسان زمانه
شعر من و مدح تو چو قندیست مکرر
تا دهر بود ذائقهٔ اهل معارف
شیرین بود از وصف و ثنای تو چو شکر

تشبیه عکس

بنیهٔ عکسی اولدر که بر شیئی بر شیئه نسبت ویروب بعده انی اول شیئی عکسیله تشبیه ایده. نظم ترکی و فارسیدن مثالی

در ستایش ذات حضرت ادام الله اجلاله

ای داور ذیشان خدیو کرم و داد
وی مهر سپهر حشم و کوکبهٔ فر
رایکله اولور ذره کبی مهر منور
سایکده اولور مهر کبی ذرهٔ کمتر

جود و کرمك ایله اولوریاپی هپ امید

امید اولوربی کرمك یاپس مخاطر

فارسی

از لطف تو کِهْ مِهْ شود اندر نظر خلق

وز قهر تو مِهْ نیز شود که صفت احقر

از ابر سخای تو شود بر همی بحر

وز دست عطای تو شود بحر که چون بر

تا برّ و بحر باقی بود کشتی بخت

در بحر جلال و حشم انداز د لنگر

تشبیه اضمار

تشبیه اضمار اولدر که بر شیئی بر شیئه تشبیه ایدوب صورت ظاهرده قائلك مقصودی اول تشبیه اولمیوب ها بوکه مرادی او اوله جقدر و نظم فارسیده مثالی

در ستایش ذات حضرت ادام الله اجلاله

ای داور جمشید حشم مهر فلک فرّ

وی حاتم انعام و عطا معن سنجور

برخی ز سحاب همت چرخ معلق

موجی ز نوال کرمت قلزم اخضر
کر دست سخای توسحابست چه بالد
اعدای بد اطوار تو همواره چو تندر
کر کف تو نیل کرمست بحر دمادم
از موج چو سیلی زند بر رخ و بر سر
اندیشهٔ ورائی تو اکر ماه منیر است
در حجرهٔ غرب چو مخفی شود خور
بر مسند اقبال شوی شاد بود تا
بر کرکر کردون همی خسرو خاور

سیاقة الاعداد

سیاقهٔ اعداد اولدر که بر نیچه افراد کثور بدوجه برشی ممدوحه اسناد اتسونده واحدا دیو ره تعداد اوله نظم ترکیده مثالی بونوع لف ونشر قاعده سی ذخی مندرجدر

در ستایش ذات حضرت ادام الله اجلاله

ایدوب نابود دینم اول خدیوك جود و احسانی
سخای حاتم و جعفر نوال بحر یله کانی
سکّت و بست ایدر کوپالی کوز زد وشت و ساعدله

زمینه وسنك وكوهساره دخی پولاد دوشنی

ایدر میدانده بزم رزمه سوبراغ وجان دشمه

سنانله ورمح دیتر وخنجر وشمشیر برانی

كوروب حیرانده اولورلر ایدی هپ كیم بزم درزمرصه

جم واسفندیار ورستم واسكندر ثانی

دعای دولت واقباله مهری شروع ایله

بم اوصافنه بوقدر كه زیرا حد وپایانی

ایده سیمرغ زرینه بال تا پرواز چرخ اوزره

سراسر قاپلیه‌ده خورشید عدل ودادی اكوانی

تنسیق الصفات

تنسیق نظم اوزره دیزمك ونظامه قومقدر مثلا شاعر ویاخود منشی نظم ونثرده ترتیب متواتر ایله بر قاچ صفتی یاد ایدر ونظم تركیبنده مثالی

در ستایش ذات حضرت ادام الله اجلاله

كریم وعادل وفرخنده پیكر

سكندر حشمت وشاپور منظر

سپهر دولت ومهر عدالت

مه اوج سعادت کوکب فرّ
خدیو مصر اسمعیل پاشا
مبارك طالع اول پاکیزه کوهر
شعاع شعلهٔ خورشید عدلی
زمینه مصری قلمشدر منور
کمال صدقله واخلاصی وزره مصری
دعای دولتی ایله مکرر
جهانه طور دقجه عزّ و دولت ایله
طوره اول عدل ایله سعد اختر

المتلون

متلونه رنکارنك اولور و الفاظی ثابت اولیوب اویناقه مزاج اولان دنیلور . متلاشاعر ایکی وزنده اوزره اوقنور بر بیت سویلر و نظم فارسیده مثالی

در ستایش ذات حضرت ادام الله اجلاله

امیر اعدل و اکرم خدیو امجد و افخم
رشید ارشد و اعظم مغز اکبر و اصغر
سپهر سطوت و صولته فروغ عزت و رفعت

سهام ابهت و دولت شکوه شوکت و مغفر

شعاع سیف تو در چشم نماید آتش سوزان

خیال رمح تو در دل نموده صورت اژدر

هلال عدل تو روشن نموده لیلهٔ لیلا

نوال جود تو خوشدل بکرده کهتر و مهتر

ریاض خلق تو بخشد شمیم روضهٔ رضوان

سحاب طبع تو پاشد زلال چشمهٔ کوثر

ریاض دولت و بخت تو باد خرم و خرسند

نهال جاه و جلال تو باد سرکش و پربر

تجاهل العارف

تجاهل عارف اولدر که برشیئی بیلوب ده بیلمزلکه الله
ونظم عربیده مثالی الحاظ عینه ام حدود قواضب
ام عصاله باده ام خدود الکواعب ونظم ترکیده مثالی

در ستایش ذات حضرت ادام الله اجلاله

ای نظاره شربت لعل لبک شهد ابا شکر میدر

دیشلرک درّ یا بتّر یا مایه گوهر میدر

ناوک مژگانکده خونریز ایلمسنا دیمی یا

سینهٔ عشاقی چاك ایلمکه خنجر میدر

آفتاب عالم آرای جمال فرخنك

یا فروزانده شمع یا صبح یا مه انور میدر

دیدهٔ مخمورك اوزره بدر می ابرولرك

یا هذیو عادلك بزمنده دو ساغر میدر

قیصر کردن فراز اولکه ما حیبه وحید

اول کریم کا هکار اسا حشم پرور میدر

کوکب تدبیر وماه رای انواری کبی

مهر با مهر منور هم ضیا کستر میدر

السوال والجواب

سؤال وجواب اولدرکه بر مخاطب پیدا ایدوب بر مصرعی سؤال
وبر مصرع ثانیده جواب ایراد اوله ونظم ترکیده [illegible]

در ستایش ذات حضرت دام الله اجلاله

دیدم نگاره جبهه‌ده سرو در نه ز قدلك

دیدی نهال چنزار روضهٔ رضوانده

دیدم زلال لبلك بخشد ابدر جانه حیاته

دیدی حیاته حوضی البتة ویرر حیاته جانه

دیدم کاده کیبانی میدر غزرا ابرو لرن
دیدی هلال رأیتُ جبینه خدیو والاشانه

فارسی

گفتم که چیست زلف و ابرو و مژگان دلکشت
گفتا کمند و تیر و کمان ویش تو خوان
گفتم که چیست قامت موزون و عارضت
گفتا گل بهار گلشن او دان و سرو چمان
گفتم دعای دولت وی خوان تو از سر صدق
گفتا همیشه باد دلش شاد و کامران

الموشح

موشح بر شیئك تزیینه اولنمه دیمكدر اصطلاحده دیور مثلا شاعر بر قصیده ویا بر قطعه ویا بر رباعی انشا ایدر بیتلرك برنجی كلمه ویا برنجی حرف ویاخود برنجی حرفیله اخیر فقری حرفه ایله الوب یازلدقده اندن بر اسم ویا بر بیت ویا بر تاریخ حاصل اولور تاریخه مثالی ناظم منظم خطهٔ علیه وحامی محروسهٔ سامیه اولان ذات معالی سمات حضرت خدیو اعظمینك امارت جلیله زیب افزای عدالت صدارتنی زمان مسعودة نشانلری حقنده الذکر انشا اولنان قصیده ده مستبا ندر

٦٠ ساکنان مصر را ایدل بشارتها بده

که معین حضرت یزدان رب العالمین ٥٠

٠٠ آن مه اوج عدالت داور گردون وقار

بر سریر عزت واقبال ودولت شد مکین ٥٠

٧٠ عدل انداوش بنای ملک را سد سدید

رسم وآیینش حصار دین را حصنی حصین ٥٠

١٠ الکا مصر از امور ورای وی گشته منیر

همچو پهنای زمین از مهر چرخ چارمین ٥٠

٢٠ بقعه از بارگاه جاه اجلالش فلک

گوشه از آستان قدر اقبالش زمین

٥ هر زمان خلقش بگویم بوستانم در کنار

هر کجا مدحش بخوانم گلستانم در کمین ٥٠

١٠٠ قهر و خشمش بهر دفع جبر و ظلم اندر یسار

مهر ولطفش بهر جمع عدل و امن اندر یمین ٥٠

١٠٠ قلزم از مجرای جوی جود قلبش کامیاب

ابر از نیل نوال بذل دستش کامبین ٥٠

٤٠ مدح او ناید بتقریر و بیان ما دیگر

٥٠ ر و دعای ذات او برخوان تو مهدی این چنین

تا که باشد سال و مه در دهر باشد بر دوام ٤٠٠/٢٧٩

عهد و ایام جلال حشمتش باد و سنین

٥٠٠

اقسام شعر

حرافانه بیانه اشعار نزد شعراده کلام منظوم سکز قسم اوزره در اولا غزل ثانیا قصیده ثالثا تشبیب رابعا ترجیع خامسا مسمط سادسا رباعی سابعا فرد ثامنا مثنویدر

غزل مغازله‌دن مشتقدر مغازلت نسوان ایله عشقبازلق وانلره اولان محادثه‌یه دیرلر اصطلاح شعراده اهل سخنک محبوب و محبوبه‌نک شکل و شمائل و خط و خال و سائر محبته دائر احوالنک وصفنی مشتمل اولان کلام موزونه دیرلر واکثریا ابیات غزل اون بشه و اقلی بشه اولمغله بو ایکیسی عدد میانه بولنانلری احسندر و نظم عربیده شاهد

نَسَخْتُ بِحُبِّی آیَةَ العِشْقِ مِنْ قَبْلِی
فَاَهْلُ الهَوَی جُنْدِی وَحُکْمِی عَلَی الکُلِّ
وَکُلُّ فَتًی یَهْوَی فَاِنِّی اِمَامُهُ
وَاِنِّی بَرِیءٌ مِنْ فَتًی سَامِعِ العَذْلِ

وَلي في الهوى علمٌ تجلّ صفاتُه

ومن لم يفقّهه الهوى فهو في جهلِ

ومن لم يكنه في عزّة الحبّ تائهاً

تحيّت الذي يهوى فبشّره بالذلِّ

إذا جاد اقوام بمال رأيتهم

يجودون بالارواح منهم بلا بخلِ

وان اودعوا سرّاً رأيت صدورهم

قبوراً لاسرار تنزّه عن نقلِ

وان هدّدوا بالهجر ماتوا مخافةً

وان اوعدوا بالقتل حنّوا الى القتلِ

تعرّضهم العشّاق عذري حقيقة

على الجدّ والباقون منه على الهزلِ

فارسی

چرا رنجیده‌ای شاه خوبان بی گناه از من

دلم بردی و جان از تو ست اگر خواهی هم اینک تن

اگر هر روز بیرون هم کنی از خاک درگاهت

که تا دارم سر و جان بر ندارم دستم از دامن

مگر یاری نماید روستم وصلت که افتاده

بچاه فرقت از افراسیاب غمم دل بیژن

تو شاه حسنی و من بنده مظلوم رحمی کن

که نقصست شاهرا پیچید از داد گر گردن

توی امروز بر ملک دلم مالک ز عدل خود

سرای خاص خود را این چنین بر آتش مفکن

نگاهی از سر رحمت کن این بیچاره مهجورا

که تا از مهر رویت بازگردد روز او روشن

القصیده یازده

دیگری طقوز بیتدن زیاده اولمامق شاننده اوزره انشا اولنمش اشعاره دینور . بو قصیده نک اعداد ابیاتنده بر چوق اختلاف اولوب بعضیلر مطلقا اون ایکیدن زیاده اولمسز و بعضیلر اون طقوز بیتدن اوتوز اوته ایدرلر ایسه ده عند الاکثر اقلی یگرمی بر و قصیده عجم نزدلرنده نهایتسز مستحسن یوز بیت مقداری اولمقدر اما عند العرب حدی معین یوقدر نه که عربیه خاصه عنتره نک یا نابغه نک التی یوز بیتدن زیاده در

شیر عصانک تادیب و تربیه لرنا امرنده تعبیر نمای ساحه

بر روز اولدقده مظفریت و موفقیت منظریله سترپای حضرت

اول نجم اوج ابهت مدار سپهر فر

فرهنك هوشمند دكز معارف كه وقار

اول قاف فضل و فهم كه شهباز فكرینه

عنقاء سرّ علم لدنی اولور شكار

اول یوسف كمال كه دلدار طبعینه

دلداده در جهانده زلیخای روزكار

اول كامل الخصال نظر ایتسه زره‌یه

مانند زر خالص اولور كامل العیار

اول داور كرام كه رای رزینیدر

آرایشده نكانه و شاور همه مدار

بر خارج و دخول بشورای معرفت

اورامسلمست امورات كیرودار

در مجلس عقول مرام خواص و عام

عقلش رئیس كامل مشكل‌كشای كار

در محفل معارف تحقیق شرح حال

رایش وزیر عادل و كلكش دُرّ نثار

آید بوجد و حال کهی نظم و نثردی
روح روان ویسی و حسّان نامدار
سطری زدرک رایش در وقت امتحان
صد نسخه شرح خواهد از مجلس کبار

یعنی شورای دولت ریاست جلیله سنه زده نقیحه فضل و کمالی اولان ابهتلو دولتلو کامل پاشا حضرتلرینک اوده ایکی بیت بلاغت رهینه فصاحت قرینی حاوی تنظیم بیوردقلری قصیده

بارک الله شهنشاه قوی التدبیر
همتک ایلدی هر امر عسیری تیسیر
دولت و ملتک احیاسنه نیت بیوردکها
نه مرام ایتدک ایسه ویردی آنی رب قدیر
ایلدک بحر و بری بر برینه پیوسته
کمیلر یاپدک ایدوب طوپ و تفنکی تکثیر
قدرینی بیلملیدر عالم بو همتک
بر تو سلطنتک عالمی قیلدی تنویر
بیلمیانلر وار ایسه شرم و خجالتله طولور
درکه شوکت و اجلالکه انجام اسیر

اشته بو بیت بو بابده اولور خلقه عیان

رتبهٔ شوکتك ای پادشه عالمگیر

بر فریقك اولهجق داخل اقلیم عسیر

اولدی اردوی همایونکه تسخیری یسیر

همه نقش بو سفرده بو ظفرده همه آنده

مظهر نصر عزیز اولدیغك ایلر تبشیر

قوتك و قدرتك دولتك ایچنه کلدیلر

بو زادنده الده حجازه قدر ارباب حمیر

ای شهنشاه جلالتده جاه دلی نعمت

بولهمز وصف همایونکه کمال تعبیر

باری بو بیت ایله ایفای دعا ایلیه‌یم

اوله درگاه اجابتده جدیر و تقدیر

تاکه دنیا طوره طوردقجه بو دولتده طورەجق

ایده حق ذاتکی اثرلسنه دیاکم وکریر

التشبیب

تشبیب شاعر قصیده سنده محبوبك جمال و کمالیله تزیینه ایلمکه و کندی عشق و محبتی اوله‌جق حال پر ملالنی آکا سویلمکه دیرلر

و اصطلاح شعراده تشبیب شول بر قاچ ابیاتدرکه بدایت قصیده ده مدح ممدوحه دن اول اوزرینه مشتمله درکه شاعرك خاطری انلرله منشط اولور غنچه زنان ذکریله خاطر منشط اوله اول نوعی کلامه شعرا تشبیب خطاب قیلدیلر یعنی ایجه تشبیب دیدیلر   ونظم فارسیده مثالی

در ستایش ذات حضرت دام الله اجلاله

پارینه مرا بود یکی شاه دلبر
وز طلعت او کلبهٔ ما جمله منور
خورشید رخ و سرو قد و زلف چو عنبر
چشمش مل و روپش گل و مژگانش چو خنجر
دل صید بود اندر بر آن یار پری رو
چون سحر و فسون بود سراپاش یکسر
عقل و دل و ادراک و پس آنکه سر و سامان
کردیم نثار ره آن یار سراسر
در صحن چمنها ز سر مهر و مودت
بس عیشها و طربها بنمودیم برابر
من بعد شبی گفت همان سرو خرامان

دیگر بکنم ترک می و باده و ساغر
در خانقهی کنج قناعت بگزینم
مشغول بذکر ملک خالق اکبر
تسبیح دو صد دانه بکف آرم و مسواک
اندر عوض چنگ و نی و بربط و مزمر
گفتمش که تو سرور جان و دل ای
بر ملک وجودم توی امروز مخیر
برخاست دعا خواست زمن آن بت زیبا
گفتمش برو لطف خدا بادت یاور
او رفت برم رفت سرور و طرب و عیش
بگرفت غم او دل و جان و تن و پیکر
چند روز بماندیم بدرد و الم او
تا آمد یک روز همین فکر بخاطر
کاین شرط وفا نیست که دل ماند بیجان
وین شرط ادب نیست که تن ماند بی سر
رفتیم دویدیم بهر کوچه و بازار
تا بلکه ز جایش بشوم آگه و مخبر

ناگاه عیان گشت یکی میکده کانجا
جمعی بنشسته همه قلاش و قلندر
با چشم تحیر نظری کردم و دیدم
ایشان و همان یار نشستند برابر
چون مهر نمودی که رود در تهٔ ظلمات
یا خود بدل خاک فتد دانهٔ گوهر
این لعبد و دان بوسد و ین پیش کشاند
بر سینهٔ خودشان نشانند بمسخر
گفتمش بان ترک خطا کار جفا جو
گفتی که روم راه خداکیرم دربر
اینست ره طاعت و تقوا و عبادت
اینست ره زهد و ره شرع پیامبر
بالله روم شکوه برم از عمل تو
در خدمت آن دارجم جاه فلک فر
آن مسند مصدر دل ارباب معارف
کز عدل وی است روشنی خسرو خاور

ای سرور درویشان که کاشانهٔ عالم

از شعشعهٔ عدل جهانتابش انور

آن مایهٔ احسان که از نیل نوالش

دلسیر نعم گشته همه خلق سراسر

در کفهٔ کف همتش همچو پشیزیست

سیم و زر قارون و همی دولت سنجر

مهدی تو دیگر بگذر از این وصف که ناید

در شرح زبان و قلم و کاغذ و دفتر

تا بحر با مواج و طلاطم بود از کون

تا آب با یثار تفاخم بود از بر

کشتی نشاط و علم و شهرت نامش

در بحر جلال و حشم انداز د لنگر

الترجیع

ترجیع نظم‌لری متفق الاوزان و مختلف القوافی اولان برقاچ قطعه یه تقسیم ایدرك هر ایکی قطعه آراسنده قافیه‌سی بو قطعه‌لرك قافیه‌لرینه غیر موافق اولان بر بیت کتورمکه دیدکلری

مثلو مشهور بعضه دخی ترجیع بند دیرلر بعضاً ترجیع
بندیمی جمله لرك اراسنده یالکز بر بیت و بعضاً
متعدد ابیات اولور متعدد بیتلرله اولان
ترجیع بندلرك مثالی نه کیم شاعر شهیر و بلیغ
مرحوم سامی دیمشدر

صوفی کبی طعنه ایتمه بزه سبحه بدستز
پروانه شعار کهنه عهد الستز

درمانده زیانك سرینه جرعه نثارز
پیمانه سرشار می عشقله مستز

کحل البصر ازسایه کبی دیدۀ مهره
خاك قدم اهل ملامتده که پستز

کعبه یله صنم خانه ده یکرنك بکودز
زنخانه دلده که احد پرستز

بیلمزسه نوله قدرمزی زاهد خودبین
اول آینه یز کیم کف زنگیده شکستز

سرگشته لرز دوراولی عشقمز دنبر
سیلاب صحاری کبی بیجای نشستز

کیمدر سراغ ره حیرانی عشقز

خضر ایله او وادیده که بو دشته بستر

ساغر بکف عیشکده عشقه جدایز

زرده فلکه جرعه فشانه طرفه کدایز

ای زاهد فسردی که نه دعوی باطل

بی ذائقه لب کمالات افاضل

تاکی اوله‌سن منکر ارباب حقیقت

انکاره سعی ایدوب ایراد دلائل

عالم کچینوب اولمده سن اهل کمالک

که زندقه وکفرینه که فسقنه قائل

تاویلی توقف ایده‌نه اقوال کباری

ظاهرده تو بو بایچه سه باطنی زائل

حرمده انکاریجی زالیه ایدرسه

لا یفقهم اولنده حیقی خوانده مسائل

لا یعقل اولوب معتقد جاهل لقده سعید

دنیاله ره طبیعت اوله بر نیچه جاهل

حفظ ایتمده ایله جزوه فلسفیانی

ذم ایتمه که اولدر ره تحقیقه عاشق

بیلدکمی نور حیدر ایله سمت سعادت
علم ایکلمه ای نیّر درونه نقشه سوادی

ارباب شهودک سخنی کشف حکمدر
مقبول صنادید سخندان امدر
اندیشهٔ احبابی زرافخانهٔ اسرار
مفتاح طلسمات معانی قودر
آیینهٔ قلبلده اوروشنکر انلک
زنک اینت اثری محوده عودر
یکتاکری وحدته طالب اولوب انلر
انلارکبی واصل سر منزل یمدر
صورتده کدا باله نمودیسه ملامت
معناده سلاطینه ملك خیل وحشمدر
انعاملری بخشیه فیضه ازلیدر
انلر خلفای رسل پاکك حشمدر
عادتلری همت بذل لوّلی حقیقت
احسانلری کنجینهٔ انفاسی همدر

كوردكلرى آثار شئونات الهى
سير ايلديلر حقى مظاهرده كماهى

كوستردى ايله مراتبى نور علم حقيقت
ارباب شهود ايلديلر بويله روايت
اولمشدى او محجوبه كه پرده لاريب
اطلاقده نقاب حرم غيب هويت
بالذات ايدوب شيوهٔ آغاز تعيّنه
آيينه نما اولدى جمال احديت
اسما و صفاتيله ظهور ايلدى اعيانده
چونكه ايتدى دوم مرتبه‌ده جلوه محبت
ارواح بسائطده كه اولدى متجلى
تقسيم ايده‌رز آنى بز انكشت اشارت
دوشدكده مرايای مثاليه‌يه عكسى
صحرای تخيلده كورندى نيجه صورت
بو مرتبه‌ده نهكاره سموات عناصر
ايتدى هوا ايله تركيب شهادت

انسانده اولوب انموذج كل دائرهٔ صفات

پس مظهر تام اولدی بو جمله خزانه
اولدی خط مجموعهٔ اعیانی انسانه

حکم خلق آدم شکل صورتنده رحمانه
باده دیرم میسردر او آیینهٔ پاک که

او سوده دراییسك پرتو تحقیقه نمایانه
عارف ایسك ای طالب حق سن سنی کله

گنجینهٔ مخفیه محلدر دل ویرانه
بیل بحکلدر ملائك وجوده ایکونزر

سنی بیت اولدیسه پادشه کشور عرفانه
مفتوحدر ابواب کرم آستانهٔ خداونده

او مطلعه زانو زده عتبهٔ پیرانه
صرف ایلمه زمانکی بازیچهٔ لهوده

دیوانه کبی اولمه صقین سخرهٔ صبیانه
ایچه بو هوا و هوس نفس الی مقصودده

بو ماددهکیم مشترك اولدی سکا حیوانه

رفع ایله کوکلدن حجب ظلمت و نوری
نقصان دیرلر دکسه جنت و حوری

عارف ایسهك اول پرده برانداز خفایا

تاكم اوله سنده محرم خلوتكهٔ معنا

بر كره نفاذ ایلهیمی پردهٔ رازه

اشیاده صور بازار اونور اولور دمبدم تغییر

هوده كارگاه مشیت اوله معلوم

حكم عموم ازل دن ابده ایدیشی فرزا

صدق ایله رضاده تقدیر خدا اول

دیرمه خلجانده قلبكه تدبیر ایله اعلا

سنك ازده كورن متشابه ونكته

مجموعه ده اولان تمثیل ایسك ای دل شیر

دینه لی تصفیه لوح دروننه بینا

تا سانه كوره دیدهٔ بینك دیده دنیا

یكرنك و مساوات كه كورر نظر كریم

توبیخ عدو و دستنه نوازی احبا

هستانهٔ سر بازه طریقت جانه ده اول

مستغنی عشق نكده هر دو جهانده اول

مساتی هوده دیده كه اولور ده نالك

بر جام ایله قیل دفع خمار دل غمناك

اول باده که پاشسته رخ گردیابی

میناکبی صابونده کف موجی ایدر پاك

اول آتش سیاله ناموسی خردسوز

پامال که زهد و ورع جوده خس و خاشاك

اول باده که پرفیشه که کلدکده خروشه

هر جرعه سی خال اولدی حبابی بونه افلاك

شمع حرم افروز دل تیره نژاد ایدر

بر قطره سیدر مصقل آیینهٔ ادراك

رفع ایله بزی خاکدن ای پیر خرابات

قالدر بر ایاغ ایله بایسه دستجه می پاك

لب تشنه لرز جام می عشقه کلیمك

بو عتبه ایدوب ورد زبانه دل صد چاك

دل بستهٔ سازیم اسیر می نابیم
که موج شرابیم کهی تار ربابیم

مذکور ترجیع بندك نوع تابعنی نه گیم لسانده شیرینه
بیانده فارسیده شاعر عارف مرحوم هاتفی دیمشدر

ای فدای تو هم دل و هم جان
وی نثار رهت همین و همانا

دل فدای تو چون توئی دلبر
جان نثار تو چون توئی جانان

دل رهاندن ز دست تو مشکل
جان فشاندن بپای تو آسان

راه وصل تو راه پر آسیب
درد هجر تو درد بیدرمان

بنده گانیم جان و دل برکف
چشم بر حکم و گوش بر فرمان

گر سر صلح داری اینک دل
ور سر جنگ داری اینک جان

دوش از سوز عشق و جذبهٔ شوق
هر طرف میشتافتم حیران

آخر کار شوق دیدارم
سوی دیر مغان کشید عنان

چشم بد دور خلوتی دیدم

روشن از نور حق نه از نیران
هر طرف دیدم آتشی کان شب
دید در طور موسی عمران
پیر آنجا بآتش افروزی
بادب گرد پیر مغبچگان
همه سیمین عذار گل رخسار
همه شیرین زبان و تنگ دهان
ساقی ماه روی مشکین موی
مطرب بذله گوی خوش الحان
چنگ و عود و دف و نای و بربط
شمع و نقل و می و گل و ریحان
مغ و مغزاده موبد و دستور
خدمتش را تمام بسته میان
من شرمنده از مسلمانی
شدم آنجا بگوشهٔ پنهان
پیر پرسید کیست این گفتند
عاشق بیقرار و سرگردان

کفت بجامی دهیدتش از می ناب
کرچه ناخوانده باشد این مهمان
ساقی آتش پرست آتش دست
ریخت در ساغر آتش سوزان
چون کشیدم نه عقل ماند نه هوش
سوخت هم کفر ازان هم ایمان
مست افتادم اندران مستی
بطریقی که شرح آن نتوان
این سخن میشنیدم از اعضا
همه حبل الورید و الشریان

که یکی هست هیچ نیست جزاو
وحده لا اله الا هو

از تو ایدوست نکسلم پیوند
کر بتیغم برند بند از بند
الحق ارزان بود ز ما صد جان
وز دهان تو نیم شکرخند
ای پدر پند کم ده از عشقم

که نخواهد شد اهل این فرزند
من ره کوی عافیت دانم
چه کنم کو فتاده ام بکمند
در کلیسا بدلبر ترسا
گفتم ای دل بدام تو در بند
ای که داری بتار زنارت
هر سر موی من جدا پیوند
ره بوحدت نیافتن تا کی
ننگ تثلیث می بری تا چند
نام حق یگانه چون شاید
که اب و ابن روح قدس نهند
لب شیرین گشود با من گفت
از شکر خنده ریخت وز لب قند
که گر از سر وحدت آگاهی
تهمت کافری بما مپسند
در سه آینه شاهد ازلی
پرده از روی تابناک فکند

سه نگردد بریشم ار او را
پرنیان خوانی و حریر و پرند
ما درین گفتگو که از یک سو
شد ز ناقوس این ترانه بلند

که یکی هست هیچ نیست جز او
وحده لا اله الا هو

دوش رفتم بکوی باده فروش
ز آتش عشق دل بجوش و خروش
محفلی نغز دیدم و روشن
میر آن بزم پیر باده فروش
چاکران ایستاده صف در صف
باده خواران نشسته دوش بدوش
سینه بی کینه و درون صافی
دل پر از گفتگو لب خاموش
همه را از عنایت ازلی
چشم حق بین و گوش راست نیوش
سخن آن باین هنیئاً لک

پاسخ این بان که بادت نوش

پیر در صدر میکشان گردش

پارهٔ مست و پارهٔ مدهوش

گوش بر چنگ و چشم بر ساغر

آرزوی دو کون در آغوش

بادب پیش رفتم و گفتم

ای ترا دل قرارگاه سروش

عاشقم دردمند و حاجتمند

درد من بنگر و بدرمان کوش

پیر خندان بطنز با من گفت

ای ترا پیر کرده حلقه بگوش

تو کجا ما کجا ای از شرمت

دختر رز نشسته برقع پوش

گفتمش سوخت جانم آبی ده

آتش من فرو نشان از جوش

دوش من سوختم ازین آتش

آه اگر امشبم بود چون دوش

گفت خندان که این پیاله بگیر
ستدم گفت هان زیاده منوش
جرعهٔ درکشیدم وگشتم
فارغ از رنج عقل و زحمت هوش
چون بهوش آمدم یکی دیدم
ما بقا را همه خطوط و نقوشش
ناگهان از صوامع ملکوت
این حدیثم سروش گفت بگوش

که یکی هست هیچ نیست جزاو
وحده لا اله الا هو

چشم دل باز کن که جان بینی
آنچه نادیدنیست آن بینی
گر باقلیم عشق ره یابی
همه آفاق گلستان بینی
بر سر اهل این زمان بمراد
گردش دور آسمان بینی
آنچه بینی دلت همان خواهد

وانچه خواهد دلت همان بینی

بیسر و پا گدای اینجا را
سر ز ملک جهان گران بینی

هم در آن پا برهنه قومی را
بر سر از عرش سایبان بینی

گاه وجد و سماع هر یک را
بر دو کون آستان فشان بینی

دل هر ذره که بشکافی
آفتابیش در میان بینی

هرچه داری اگر بعشق دهی
کافرم گر جوی زیان بینی

جان گدازی اگر بآتش عشق
عشق را کیمیای جان بینی

از مضاف جهان در گذری
وسعت ملک لا مکان بینی

انچه نشنیده گوش آن شنوی
وانچه نادیدنیست آن بینی

تا بجای رساندت که یکی
از جهان و جهانیان بینی
با یکی عشق ورز از دل و جان
تا بعین الیقین عیان بینی

که یکی هست و هیچ نیست جز او
وحده لا اله الا هو

یار بی پرده از در و دیوار
در تجلیست یا اولی الابصار
شمع جوئی و آفتاب بلند
روز بس روشن و تو در شب تار
گر ز ظلمات خود رهی بینی
همه عالم مشارق انوار
کور وش قاید و عصا طلبی
بهر این راه روشن و هموار
چشم بگشا به گلستان و ببین
جلوهٔ آب صاف در گل و خار
ز آب بیرنگ صد هزاران رنگ

لاله و گل نگر درین گلزار
پا براه طلب بنه از عشق
بهر این راه توشهٔ بردار
شود آسان ز عشق کاری چند
که بود نزد عقل بس دشوار
یار گو بالغدو والآصال
یار گو بالعشی والابکار
صد ره ات لن ترانی ار گوید
باز میدار دیده بر دیدار
تا بجائی رسی که می نرسد
پای اوهام و پایهٔ افکار
بار یابی بمحفلی کانجا
جبرئیل امین ندارد بار
این ره آن توشه تو آن منزل
مرد راهی اگر بیا و بیار
ورنه هر ذرهٔ تو چون دگران
یار میگو و پشت بر هنجار

هاتف ارباب معرفت که گهی
مست خوانندشان که هشیار
از می و جام و ساقی و مطرب
از مغ و دیر و شاهد و زنار
قصد ایشان نهفته اسراریست
که نباید نمودنش اظهار
پی بری گر برازشان یابی
که همان است سر این اسرار

که یکی هست هیچ نیست جز او
وحده لا اله الا هو

المسمط

مسمط شعرده وزنده و قافیه‌ده متفقه اولمیان مصراعلردرکه قافیه‌ده ماعدا وزنده مصراع اخیره متفق اولور مسمطده مصراعلر عددی اوچدن اونه قدر واردر بو دخی صحیح اولور یعنی شعرلری درت بخشه ایدرلر اوچ بخشه‌دك برکونه قافیه کتورلر دردنجی بخشده اصل قافیه کتورلرکه شعرك بناسی اول قافیه اوزره اوله وکذلك بسنجی بخشده و باقی

مخمسه و بابدی مخمسه ایلسیرلر ادنه دار مخمسه یه دیلک
بوکا کوره قیاسی ایله تعریف مذکور بونلرک جمله اقسامی
مثالی اولدر که اول مربع و مخمس و مسدس و مسبع
و مثمن و متسع و معشر در مربعک مثالی

زآمدن نوبهار باغ چو بتخانه شد
گشت رخ گل چو شمع باد چو پروانه شد
پیش بلبل کنون گفتن افسانه شد
گل ز خوشی پاره کرد بر تن خود پیرهن
ابر بوقت بهار چو لمه کشود دست کف
ژاله نگر چون گهر لاد نثر صدف
نار مرغان شده بر فلک از هر طرف
باغ شده چون صنم باد شده چون شمن

تخمیس فوزی بر غزل علی رضا پاشا

ساقیا دوشدم غم دورانله براده به
جور ناساز فلکدن برتحمل اراده به
اتمغم دیداده صهبای خمار انجامه به
دوره لطفده باشه اکمم باده کل تاجه

سایه‌یی بر حقمده منت ایتمز جامه بیله

بوغ ایدی سرده خیال خال وخط غوغالری

لوح دلده خیل وخال کیسونه سنالری

بیلمز ایدم دام سودایه دوشنه سودالری

عنبر زلفی کتوردی باشمه سودالری

بو حسبه نیزده ده طورسه ولوررم بو خیال خامه‌یه

کرچه مفتونم اولوب چوق تا حیله عقده زلفنه

تعب حقه دده کیری جیبه دلسنه زلفنه

کوز دکیم خال دکرش لبک تنه زلفنه

خالیی کوردم اسیر اولدم کمند زلفنه

دانه ایچون کندیمی صالدم دوشوردم دامه بیله

هر کسی ایله امتزاج مونسه دیرینه دله

ساده اولمه حالنه اوکرنمسم آیینه‌یه

فارغ ایتدم کندیمی هر بند نقشه کینه دله

اولدم خالی تکلیفه باخراسنه سینه ده

بر دم اولکو نذرم که دوشدم آرزوی نامه‌یه

مطلقا ربطیه اعدایه مواساة ایلمک

عفوی عادت ایلیوب ترک معادات ایلمک
هر کسک جرمیله ال ویرمز مکافات ایلمیه
خلقیله لازم اولورسه مماشات ایلمک

کربلا اولمش ایام اویرم ایا حبه
مقتضای چرخ بدکرداله وجور روزکار
بکا کوستردی فراقده یار ایله ترک دیار
اینمکه داغ دل درد درونم آشکار
کوی غربتده نه بر بیلدک نه بر غمخوار وار
کیمسه کوزسم کر یازسم یاره بیلمم نامه به

کاه زلف پرخمه که کاکله دلبند اولور
کاه اتشده ایدر هجر یاره کیمسه انیس اولور
کاه کیدر پای سمند دلبره پیوند اولور
نه فراقه تاب ایدر نه وصله قانمند اولور
شاشمشم بیلمم نه یاپم شو دل ناکامه به

حب دنیا فکر جاه منزلت بردم بنی
مسند ملک فراغتده قومز خرم بنی
هر زمانده محنتله بر دره ایدر همدم بنی

کاه اسیر غربت ایلر کاه اینسی غم بنی

بیلمم بیلمم نه ایتسم بخت نافرجامه بنه

باغ وراغنده جدای یوسف کل پیرهنه

یوقدر قرارم ربوه یی ایتدم قرارگاه وطنه

دیدهٔ غم دیدهٔ یعقوب وشکه کورمسنه محنه

ایدرم دار السلامی کندومه بیت الحزنه

حسرته خال سیاهله کیدرکم شامه بنه

بویله بر شوخ لطیف و خوشنما حلو الادا

زمرهٔ ارباب عرفانه غدادر فوزیا

هر مذاقه بر حلاوتله ایدوبدر اشتها

تا نکام ایتمز سنک شیرین کلاملر ای ضیا

سنه همانه ایله تکلم اضیم شنامه بنه

المستزاد

مستزاد شول کلام منظومدر که انک هر مصرعندن صکره نثرده بر فقره زیاده قلنه و شرط اولدر که مستزاد بحسب المعنا حاله کلام منظومه یه مربوط اوله و نظم ترکیبده مثالی

درستایش ذات حضرت دام الله اجلاله

احیا ایدوب خطهٔ مصریه سودانی

عدل وهممی

الام وستمدن ایدوب ازالهٔ جهانی

حلم حکمی

دریای همم کان کرمدر دل ودستی

میدان سخاده

دلسیر نعم ایلدی هپ پیر وجوانی

نیل کرمی

سرهنك دربار کرامی اولسه‌لر در

دار ذریتابه

جیراده ایدر دیدهٔ حشمت وشانی

هوشنك دمی

المعما

معمی شول کلام موزونه دیرلرکه اسماده بر اسم اوزره رمز وایما طریقیله دلالت ایده ومعما تعمیه دن مشتقدر وتعمیه دوزتمك دیرلر ومناسبتی المخفیه اولدرکه بونوع کلامده دخی ستر ایتمك واردر زیرا بونوع

بر کیمسه نك اسمنی مستتر ایده جك بر طرز مشتبهله انكا اشاره
ایدرلر فارسیده عالی مخلصی عاجزانه

باهریکی چو خنده نماید دهان یار
بنماست دل ز بوس وکناری که بوسه بر بستان

اللغز

لغز سؤال کلامی موزوندر که اشیادن بر شیئك ذاتنه
دلالت ایلیه اول شیئك بعضی صفاتنی و علاماتنی
ذکر ایتمکله شو وجه اوزره که سؤال شیئی تمیز ایلیه
انك ما عداسی اولان شیلرك جمله سندن لغز اصطلاحنده
سؤال بیانه فارسیلر دلیلکنه دیرلرکه اکر بوکرها
بوللریله اولور و اکر دعابه شبیه بیله دخی دیرلرکه
مسالکه مشکل کلمه حکمه نقل اولنمش سؤال موزونه که انده
بر مسمایه رمز واشاره اولنه عربیده مثال (میل ورسمه
داخلك) اسبله

وما ناکح اخته جهرة وخفیة
ولیس علیه فی النکاح سبیل
متی یغشها هذا یغشه فی الحال غیره

واده مال بیل لم یجد یمیل
یریدها عند المشیب نقوداً
دبراً وهذا فی البول قلیل
(ای وکونسه) اسیله لسانده فارسیده مثال
چیست آن پادشاه هفت اقلیم
باهزاران سوار میکردد
ناکهان یک سوار پیدا شد
آمده فوج شاه برهم زد

	الرابع	

رباعی شول ایکی بیتدرکه بروزنده وادیج قافیه
حصبی اوله ونظم عربیده مثالی
وهوی نشأ یشوقه القدحلی
قد حکمه الغرام والوجود علی
ان قلت خذ الروح یقل لی عجبا
الروح لنا فهات منه عندک شیء

	فارسی	

درستایش ذات حضرت دام الله اجلاله

ای مه اوج عدالت وی سپهر عز و شان
ای فلاطون رای ارسطو دانش و دارا نشان

پیره زال ام دنیا کز وجود افتاده بود
گشته است اکنون ز رای حکمت آرایت جوان

قطعه

قطعه شول منظومه در که ایکی بیتدن زیاده و القوافی اولادن بر قافیه
ابیاتدن مرکب اوله و مطلعی اولمیه و نظم فارسیده مثالی

در ستایش ذات حضرت دام الله اجلاله

بدین دو شعر نمودیم جز ز حد کلام
که قطره را چه مناسب ستایش قلزم

همیشه روی زمین باد منبسط از وی
چنانکه سقف سپهر بلند از انجم

زمام گردش گیتی چو گردش پرکار
بدست رای رزینش همی بود محکم

فرد

فرد بر بیتدر که بر قافیه و یا ایکی قافیه صاحبی اوله و نظم عربیده مثالی

اذا صافحتنی اکف اللئام   لطمت بهن خدود الجبار

مشهور در بو مدعا گلستانده کیم هزار

بر گل ایچون هزار دیکنک جورینی چکر

المثنوی

مثنوی شول متوافقة الاوزانه و متخالفة القوافی اولان ابیاته در که هر بریسی ایکی قافیه صاحبی اوله و نظم ترکیده مثلا

در ستایش ذات حضرت دام الله اجلاله

معالی آشنا نا جمجم نژادا　　خدیوا دادورا فرخ نهادا

سپهر سطوت و مهر عدالت　　مه اوج جلال و عز و رفعت

بو دست اولدی پاکیزه سیاله　　بو درج معرفت شویله مقاله

قلندی نظم نامک ایله توشیح　　ثنا و مدح و اوصافکله تلمیح

اگرچه پیشگاه مهره ذره　　حضور بحر بی پایانه قطره

تبیینه بو نسبت برابردر　　که جسم ذره ده ناچیزتردر

زلال نیل لطف رغبتکله　　نگاه ذره پرور شفقتکله

اولور ذره مثال مهر انور
همال بحر قطره موج گستر

Mihri, Mehmed
Fenn-i bedi'

PL
181
M55
18--